

Examining Social Lifestyle in the Web Novel: I Worry About You Based on Iranian-Islamic Lifestyle

Ahmad Ghanipour Malekshah^{1*}, Morteza Mohseni², Zahra Rahmani³

1 Associate Professor, Persian language and literature, University of Mazandaran, Iran, Email: a.ghanipour@umz.ac.ir

2 Associate Professor, Persian language and literature, University of Mazandaran, Iran

3 Master of Arts, Persian language and literature, University of Mazandaran, Iran

Article Info

ABSTRACT

Article type:
Research Full Paper

Article history:
Received: 2023-11-25
Accepted: 2024-1-21

Keywords:
Iranian Islamic Lifestyle
Society
Web Novel
I Worry About You
Media and Lifestyle
Novel

Web novels can play a central role in promoting lifestyles in the present time. Hence, this study aims to examine the lifestyle depicted in *I Worry About You*, one of the most popular web novels. To this end, this study has designed and examined this question: What are the key indicators of the Islamic Iranian lifestyle in *I Worry About You*? To address the research question, the current study benefits from library archives to analyze and quantify the distinct indices of the Iranian Islamic lifestyle. The study identifies five general and eight measurable indexes in the Iranian Islamic lifestyle. By employing the method of qualitative content analysis, the present study encoded and categorized web novels. The findings of the study have shown that the novel has conformed with the criteria of the Iranian Islamic lifestyle concerning family issues as well as acquiring knowledge, eschewing the promotion of ostentation, striving for a lawful livelihood, and honoring the dignity of society members. Moreover, the novel does not address spiritual matters and the belief in God. Finally, the novel does not align with the Iranian Islamic lifestyle in terms of its characters' relationships with unrelated and unfamiliar individuals.

Cite this article Ghanipour Malekshah, A., Mohseni, M., Rahmani, Z. (2024). Examining Social Lifestyle in the Web Novel: I Worry About You Based on Iranian-Islamic Lifestyle. *Social Issues in Persian Literature*, 2 (1), 41-56.

©The author(s)

Publisher: Golestan University

Doi: 10.30488/SIPL.2024.192801

بررسی سبک زندگی اجتماعی رمان اینترنتی دل‌واپس توام مبتنی بر سبک زندگی ایرانی - اسلامی

احمد غنی‌پور ملک‌شاه^{۱*}، مرتضی محسنی^۲، زهرا رحمانی^۳

۱ استاد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه مازندران، مازندران، ایران، رایانامه: a.ghanipour@umz.ac.ir

۲ استاد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه مازندران، مازندران، ایران

۳ دانش‌آموخته کارشناسی‌ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی دانشگاه مازندران، مازندران، ایران

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>نوع مقاله: مقاله کامل علمی</p> <p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۹/۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۱/۱</p> <p>واژه‌های کلیدی: سبک زندگی ایرانی اسلامی اجتماع رمان اینترنتی دل‌واپس توام رسانه و سبک زندگی رمان</p>	<p>رمان‌های اینترنتی می‌توانند در تعریف و ترویج سبک زندگی در اجتماع عصر حاضر، جایگاه مهمی داشته باشند؛ از این‌رو بررسی وضعیت رمان <i>دل‌واپس توام</i>، یکی از پرمخاطب‌ترین رمان‌های اینترنتی از اهداف این پژوهش است. برای رسیدن به این هدف به طرح و بررسی این پرسش پرداخته‌ایم که وضعیت شاخص‌های احصاشده سبک زندگی ایرانی اسلامی در رمان <i>دل‌واپس توام</i> چگونه است؟» از این‌رو، جهت پاسخ به سؤال تحقیق با استفاده از روش مطالعه کتابخانه‌ای به احصای شاخص‌های قابل تعریف و تحلیل سبک زندگی ایرانی پرداختیم که در مجموع به پنج شاخص کلی و هشت شاخص قابل اندازه‌گیری رسیدیم. سپس با بهره‌گیری از روش تحلیل محتوای کیفی، به کدبندی و مقوله‌بندی رمان‌های اینترنتی پرداختیم. استنتاج به دست‌آمده نشان داد که در این رمان، در مقوله‌های علم‌آموزی، عدم تبلیغ تجمل، تلاش برای کسب روزی حلال و مقولات حوزه خانواده و ارتباط همراه با تکریم اعضای یک جامعه، همسویی وجود داشته، اما به مقوله خداپاوری و توجه به معنویات اشاره‌ای نشده است. همچنین در مسئله ارتباط میان نامحرم با معیارهای سبک زندگی ایرانی اسلامی، همسو نبوده است.</p>
<p>استناد: غنی‌پور ملک‌شاه، احمد؛ محسنی، مرتضی؛ رحمانی، زهرا. (۱۴۰۲). بررسی سبک زندگی اجتماعی رمان اینترنتی <i>دل‌واپس توام</i> مبتنی بر سبک زندگی ایرانی - اسلامی. نشریه: اجتماعیات در ادب فارسی، ۲ (۱)، ۴۱-۵۶.</p>	
<p>Doi: 10.30488/SIPL.2024.192801</p> <p>ناشر: دانشگاه گلستان © نویسندگان.</p>	

مقدمه

ادبیات و به طور اخص، رمان، مقوله‌ای است که از ذهن نویسنده به عنوان یک انسان پدید می‌آید و تقریباً همه رمان‌ها، برشی از زندگی شخصیت‌های انسانی را به تصویر کشیده‌اند؛ بنابراین در هر رمان، دانسته و یا نادانسته، نویسنده، سبک زندگی خاصی را در زیر لایه‌های توصیفات و روایت‌هایش به نمایش می‌گذارد.

بیان مسئله

سبک زندگی از مفاهیم بسیار مهم علوم اجتماعی است که اغلب برای بیان روش زندگی مردم به کار می‌رود. این مفهوم، منعکس‌کننده طیف کاملی از ارزش‌ها، عقاید و فعالیت‌های اجتماعی است. سبک زندگی از الگوهای فرهنگی، رفتاری و عادات‌هایی شکل می‌گیرد که افراد به‌طور روزمره، آن‌ها را در زندگی فردی و اجتماعی خود به کار می‌گیرند. در واقع، سبک‌های زندگی، الگوهایی برای کنش هستند که مردم را از هم متمایز می‌کنند (ابراهیم پور و رحیمی، ۱۳۹۶: ۱۱۸).

مفهوم سبک زندگی با وجود انسان‌ها گره خورده است. بنابراین در ذیل بحث از سبک زندگی می‌توان از انواع گوناگون سبک‌های زندگی سخن گفت و می‌توان میان سبک‌های مختلف، سبکی را انتخاب کرد، اما رهایی از خود سبک زندگی، ناممکن است. بنابراین هر مسئله و پدیده‌ای که به نحوی با انسان ارتباط می‌یابد، می‌تواند بستری برای مطالعه سبک زندگی باشد. برای بررسی سبک زندگی در هر جامعه‌ای نیازمند مؤلفه‌های خاصی طبق فرهنگ و ارزش‌های همان جامعه هستیم. با توجه این که ارزش‌های جامعه ایران از دو منبع فرهنگ ملی و فرهنگ دینی و مذهبی نشأت می‌گیرد، باید برای بررسی سبک زندگی در مرزهای ایران از مؤلفه‌هایی استفاده کرد که با ارزش‌های جامعه تطابق داشته باشد. از آنجایی که دین اکثریت مردم ایران، اسلام است، این دین به‌عنوان منبعی برای سبک زندگی مطرح می‌گردد. بنابراین نمی‌توان سبک زندگی فردی مسلمان را که اساس باورهایش بر آموزه‌های الهی است، با سبک زندگی فردی ماده‌گرا با یک معیار سنجید. بر این اساس برای تحلیل سبک زندگی در ایران باید مؤلفه‌های اسلامی و ایرانی را در نظر گرفته شود. از طرفی برای مطالعه سبک زندگی می‌توان از رسانه‌ها به عنوان یک ابزار بهره برد. رسانه را فضایی بازنمایی شده از واقعیت می‌خوانند که با وجود تمامی محدودیت‌ها در حوزه سبک زندگی الگوسازی می‌کند و یکی از مهم‌ترین ابزارها در تبلیغ انواع سبک زندگی است (فتحی و جعفری ۱۳۹۶: ۲۲۲).

در طی زمان، بشر شاهد پیشرفت چشمگیری در رسانه‌ها و وسایل ارتباط جمعی بوده است. در ابتدا رادیو به عنوان اولین رسانه الکترونیکی به صورت صوتی و به مرور زمان تلویزیون‌های محلی به صورت صوتی و تصویری به ایجاد شبکه‌های ملی پرداختند. با ارسال ماهواره‌های فرامرزی علاوه بر شبکه‌های ملی، شبکه‌های جهانی هم شروع به فعالیت نمودند و در سال‌های اخیر، اینترنت به عنوان یکی از مهم‌ترین نوآوری‌های بشری، تغییرات و دگرگونی‌های شگرفی را در در بخش‌های مختلف زندگی انسان عصر حاضر ایجاد کرده است. اینترنت، در زمانی کوتاه میلیون‌ها پیام را منتقل می‌کند. پیام‌هایی که بر ارزش‌ها، نگرش‌ها و هویت فرهنگی کاربران آن در سطح خرد و بر نظام فرهنگی و سیاسی در سطح کلان تأثیر می‌گذارد. این شبکه از جنبه‌های گوناگون علمی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی قابل بررسی است (فتحی و مختارپور، ۱۳۹۱: ۲). اینترنت، پدیده‌ای است که تأثیرات غیر قابل انکاری را در حوزه‌های گوناگون زندگی بشری و علوم مختلف بر جای گذاشته است. ادبیات و به خصوص ادبیات داستانی و حوزه رمان هم از تأثیر این پدیده مستثنی نبوده‌اند.

در چند سال اخیر، شاهد پیدایش رمان‌هایی موسوم به رمان‌های اینترنتی یا رمان‌های مجازی بوده‌ایم که در فضای اینترنت نوشته و در همان جا انتشار می‌یابند. برای نوشتن این رمان‌ها، محدودیت سنی وجود ندارد و نویسنده به راحتی، نوشتارهای خود را در فضای اینترنت در اختیار خوانندگان قرار می‌دهد، هرچند که این نوشتارها از لحاظ فنی و درون‌مایه، استانداردهای ادبی و فرهنگی لازم را نداشته باشند. همچنین نویسندگان این رمان‌ها اغلب نام واقعی خود را

آشکار نمی‌کنند که این مسئله در فضای مجازی به دلیل ناشناس بودن کاربران به راحتی امکان‌پذیر است. رمان اینترنتی نیز با توجه به این که روایتگر بخشی از زندگی بشری و روابط میان آنان است، به صورت آشکار یا پنهان، نمایانگر سبک زندگی خاصی است که این امکان را برای مطالعه در این زمینه فراهم می‌نماید. با توجه به این که این رمان‌ها توانسته‌اند تمایل بخش قابل توجهی از خوانندگان به خصوص جوانان و نوجوانان را با خود همراه سازند و همچنین به دلیل غافل ماندن جامعه استادان ادبیات داستانی از این گونه از رمان‌ها و تأثیراتی که خواه ناخواه بر خوانندگانشان خواهد گذاشت، نگارندگان بر آن شدند تا تحقیقی پیرامون سبک زندگی ارائه شده در این گونه از رمان‌ها با محوریت سبک زندگی اسلامی ایرانی به انجام برسانند.

پرسش‌های پژوهش

در ادامه پژوهش تلاش می‌شود تا به دو پرسش زیر پاسخ داده شود.

- وضعیت شاخص‌های سبک زندگی ایرانی اسلامی در رمان اینترنتی *دل‌و‌پس توام* چگونه است؟
- مهم‌ترین مؤلفه‌های سبک زندگی ایرانی اسلامی در رمان *دل‌و‌پس توام* کدام‌اند؟

پیشینه پژوهش

با توجه به این که هر دو متغیر مورد مطالعه، یعنی رمان‌های اینترنتی و سبک زندگی ایرانی اسلامی مباحث جدیدی در علوم انسانی محسوب می‌گردند، تعداد پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه مورد مطالعه بسیار محدود است.

- در سال ۱۳۹۵، مهرداد روشن‌زاده و سیدمحمد هاشمی، پژوهشی تحت عنوان «سبک زندگی اسلامی در اشعار مولوی» انجام دادند که در فصل‌نامه پویا در آموزش علوم انسانی به چاپ رسیده است. هدف از این پژوهش استخراج الگوهای سبک زندگی اسلامی در ابعاد اعتقادی و اخلاقی مبتنی بر بررسی اشعار مولوی و نگرش او نسبت به این پدیده است. این پژوهش که به روش کتابخانه‌ای انجام شده است، به بررسی تعامل دوسویه میان سبک زندگی و اشعار مولانا پرداخته و نتایج نشان می‌دهد که میان این دو عنصر رابطه و پیوند گسست‌ناپذیری وجود دارد.

- مقاله‌ای دیگر را لطیف محمودی با عنوان «سبک زندگی ایرانی اسلامی در پرتو اشعار پروین اعتصامی» در سال ۱۳۹۳ نوشت که در نخستین همایش ملی الکترونیکی رویکردهای کاربردی و پژوهشی در علوم انسانی و مدیریت منتشر شد. نویسنده در این پژوهش، به بررسی شاخص‌هایی همچون بصیرت، دوری از آرزو، عشق به مبدأ هستی، شناخت خداوند و... پرداخته است و در پایان تأکید کرده است که اشعار این شاعر می‌تواند راهگشای خیل کثیر جویندگان راه حقیقت باشد.

- همچنین پایان‌نامه‌ای تحت عنوان «حافظ و سبک زندگی ایرانی اسلامی» در سال ۱۳۹۴ تحت راهنمایی دکتر سعید روزبهانی دفاع شده است. این پژوهش بر آن بوده تا تأثیرپذیری اندیشه و شعر حافظ را از سبک زندگی ایرانی اسلامی بررسی کند. نتایج حاصل از این پژوهش، این است که حافظ از تعالیم دینی، فرهنگی، اجتماعی و اعتقادی و اسطوره‌های ایرانی و اسلامی در شعر خود بهره فراوانی برده است.

- پژوهش دیگر در این حوزه، پایان‌نامه‌ای است که در بهمن ۱۳۹۳، معصومه ناندهی با عنوان «بررسی سبک زندگی اسلامی در اشعار سپیده کاشانی» تحت راهنمایی دکتر حیدرعلی دهمرده در دانشگاه زابل دفاع کرده است. نتایج در این پایان‌نامه نشان می‌دهد که سبک زندگی اسلامی در شعر کاشانی غالباً در شیوه زندگی اسلامی در دوران دفاع و جهاد بازتاب یافته است. همچنین به واسطه زن بودن شاعر، به زندگی زن مسلمان در دوران دفاع با تأکید و شرح بیشتری پرداخته شده است. مهم‌ترین مفاهیم مرتبط با سبک زندگی اسلامی که در شعر کاشانی نمود پیدا کرده‌اند، شامل دانش‌اندوزی، توکل بر خدا، امید به لطف و رحمت خدا، ناپایداری دنیا و لزوم توجه به سرای باقی است.

- مقاله‌ای با عنوان «بررسی درونمایه‌های اجتماعی رمان *ساقه بامبو* از آن جهت که سبک زندگی، یکی از زمینه‌های مورد مطالعه در علوم اجتماعی است، می‌تواند به عنوان پیشینه پژوهش حاضر قرار بگیرد. این پژوهش را انسیه خزعلی و بتول باقرپور انجام داده‌اند و در سال ۱۳۹۶ در پژوهشنامه نقد ادبی، شماره ۱۴ به چاپ رسیده است. در این پژوهش کوشش شده تا با روش توصیفی تحلیلی، مهم‌ترین درون‌مایه‌های اجتماعی مطرح‌شده اعم از رفاه‌زدگی، تنش طبقاتی، کنترل اجتماعی، تفاخر طبقاتی، کنترل اجتماعی مشخص شود. همچنین نگارندگان به این نتیجه رسیده‌اند که رمان، نمایانگر جامعه چند وجهی است که برخی از وجوه آن با برخی دیگر در تناقض است.

روش تحقیق

در این پژوهش تلاش شده تا با استفاده از روش تحلیل محتوا با راهبردی قیاسی به بررسی محتوایی رمان *دل‌پس توام* پرداخته شود. از این رو با استفاده از روش کتابخانه‌ای، پنج مقوله سبک زندگی و هشت مؤلفه قابل اندازه‌گیری احصا شد و سپس به تحلیل این مؤلفه‌ها در رمان مورد نظر پرداختیم.

چارچوب مفهومی

در این بخش از پژوهش به بررسی سبک زندگی ایرانی اسلامی پرداخته، مؤلفه‌های مورد استفاده برای تحلیل داده‌ها معرفی می‌گردد و سپس به توضیح مختصری در رابطه با رمان‌های اینترنتی می‌پردازیم.

سبک زندگی ایرانی اسلامی

مطالعه سبک زندگی در هر جامعه، می‌بایست مبتنی بر زمینه‌های تاریخی و فرهنگی مرتبط با همان جامعه باشد. در جامعه مورد مطالعه، یعنی ایران، دو منبع مهم برای شکل‌دهی فرهنگ و سبک زندگی فردی و جمعی، تاریخ ملی و اسلام به عنوان دین اکثریت مردم است. بر این اساس، بهتر آن است که بررسی سبک زندگی در ایران با زمینه‌های ایرانی و اسلامی و موسوم به سبک زندگی ایرانی اسلامی انجام گیرد. واضح است که ریشه پیدایش سبک زندگی اسلامی در آغاز ظهور و ورود اسلام به عنوان دینی الهی به وسیله پیامبر (ص) است. اگر بخواهیم دین را تعریف کنیم، باید بگوییم که دین، عبارت است از مجموعه‌ای از عقاید مطابق با واقع و احکام عملی و اخلاقی که در رسیدن انسان به سعادت حقیقی نقش دارد (حسین‌زاده، ۱۳۸۸: ۹۰) و یا این که دین، مجموعه گزاره‌هایی اخباری ناظر بر هست‌ها و انشایی ناظر بر باید‌ها در مسیر هدایت و کمال بشری است (ساجدی و مشکی، ۱۳۸۸: ۱۷). از این تعریف‌ها برمی‌آید که اساساً دین، برنامه‌ای مشخص برای زندگی انسان‌ها دارد که در آن، مسیر، اهداف و دورنما و برنامه‌های رفتاری و عملی برای انسان مشخص شده‌اند که به خودی خود سبک زندگی تعریف‌شده‌ای را برای معتقدان، به همراه خواهد داشت.

جهان‌بینی‌ای که بر پایه توحید قرار می‌گیرد، ناظر است به این که جهان از مشیتی حکیمانه پدید آمده و نظام هستی براساس خیر وجود و رحمت و رسانیدن موجودات به کمالات شایسته آن‌ها استوار است. جهان‌بینی توحیدی، یعنی، جهان‌ماهیت از اویی و به سوی اویی دارد. موجودات جهان با نظمی هماهنگ به یک سو و به طرف یک مرکز تکامل می‌یابند. آفرینش هیچ موجودی بی‌هوده و بدون هدف نیست (مطهری، ۱۳۷۵: ۱۷-۱۸). این نوع از جهان‌بینی به‌طور قوی علاوه بر عقیده و آرمان بر نوع سلوک و رفتار عینی فرد، اثر می‌گذارد و سبک زندگی وی را متمایز می‌کند. این تأثیر به این صورت است که انسان خواه ناخواه فکر می‌کند که این من باید این جور باشم نه آن‌جور. یعنی اگر انسان اعتقاد به خدا نداشته باشد، قهراً در چگونه بودن خودش، یک جور فکر می‌کند و اگر اعتقاد به خدا داشته باشد، یک جور دیگر و نمی‌تواند در هر دو نحوه، یک طور فکر کند (مطهری، ۱۳۹۵: ۱۶-۱۷).

بر اساس توضیحات بالا درمقابل برخی که مدعی شده‌اند سبک زندگی یک عنصر مدرن است و پیش از آن اصلاً وجود نداشته، باید گفت که بشر، پیش از دنیای مدرن، نتوانسته بود سبک زندگی را به دانش بدل کند؛ اما دستورهای بسیار وسیعی در ادیان وجود دارد که جایگاه آن‌ها در حیطه سبک زندگی است (رحیمی و همکاران، ۱۳۹۷: ۹۶). بر این اساس، سبک زندگی ایرانی اسلامی، نوعی از سبک زندگی است، بر مبنای مجموعه دستورهای دین اسلام در ابعاد گوناگون زندگی فردی و اجتماعی و تلفیق با خلق و خو و فرهنگ ملیت ایرانی.

مؤلفه‌های سبک زندگی ایرانی اسلامی

در ادامه پژوهش از میان جنبه‌های گوناگون زندگی انسان، چند شاخص از مهم‌ترین ابعاد زندگی از نگاه سبک زندگی ایرانی اسلامی بررسی شده است و به عنوان مؤلفه‌های سبک زندگی ایرانی اسلامی در رمان مورد نظر مورد استفاده قرار می‌گیرد.

اعتقاد به خداوند و توجه به معنویات: باور به خدا به عنوان خالق جهان هستی پایه و اصل اساسی سبک زندگی موحدین و خصوصاً مسلمانان است. با اعتقاد به توحید، خداوند در مرکز جهان‌بینی قرار می‌گیرد و راز هستی و هدف آفرینش، شناخت خدا و حرکت به سوی او، که کمال مطلق است، خواهد بود. با این دیدگاه انسان، گرچه به سود خود و بر اساس رسیدن به سعادت جاوید حرکت می‌کند کسی است که حیات و فکر و عمل خود را بر پایه خلوص نیت و اخلاص در راه به دست آوردن رضایت حق تعالی استوار می‌نماید و با رنگ خدایی بدان صورت می‌بخشد (معرفت، ۱۳۸۴: ۱۷-۱۸). می‌توان گفت که در اعتقاد توحیدی، انسان، کنار گذاشته نمی‌شود؛ بلکه برای حرکت انسان، هدف و همچنین انگیزه متعالی به وجود می‌آید. به عبارتی دیگر از دیدگاه قرآن، انسان در نظام آفرینش محور است، در عین حال، هدف از آفرینش انسان، تجلی ذات اقدس متعالی است؛ زیرا انسان، یگانه‌آفریده‌ای است که می‌تواند جلوه‌گاه تمامی صفات جمال و جلال الهی بوده باشد (همان: ۲۱).

اندیشه خداباوی و اعتقاد به توحید، مختص ایران پس از اسلام نیست و نسبت دادن پولی‌تئیسم (مذهب شرک) و یا حتی توحید نوبتی یا هنوئتیسم به مردم ایران در عهد باستان نسبتی است باطل. در سنت یزدانی، اندیشه حضور ذات یگانه‌ای مطرح است که آن ذات در جلوه‌های بسیار و اسم‌های بی‌شمار پدیدار آمده است (عالیخانی، ۱۳۸۹: ۸۳). در ادامه پژوهش، نگارندگان از این مورد به عنوان شاخصی از شاخص‌های سبک زندگی ایرانی برای بررسی محتوای رمان‌ها استفاده خواهند کرد. به این منظور میزان حضور اندیشه موحدانه و خاضعانه در برابر خداوند متعال و همچنین نمود بیرونی آن، یعنی عبادت و پرستش خداوند مورد نظر است.

علاقه به علم آموزی: در اسلام، علم‌آموزی، ارزشی است که تمامی بزرگان دین از پیامبر اکرم (ص) تا علما و فقها بدان تأکید کرده‌اند. به طور مثال در *بحارالانوار* آمده است که پیامبر فرموده‌اند: «یا عالم باش یا در حال آموختن دانش و وقت خود را در بیهودگی و خوشگذرانی صرف نکن» (مجلسی، ۱۳۱۵، ج ۱: ۱۹۴).

جوادی آملی در کتاب *مفاتیح‌الحیات* از قول پیامبر اکرم (ص) می‌گوید: «آموزش علم به دیگران برای رضای خدا، حسنه است؛ و یادگیری آن، عبادت؛ و گفتگوی علمی، تسبیح؛ و کاربرد دانش، جهاد؛ و آموزش دادن آن به کسی که نمی‌داند، صدقه؛ و بخشیدن آن به کسی که صلاحیت دارد، سبب قرب الهی است». در این بخش، حدیث دیگری نیز از همان گرامی آورده شده است: «حضور در مجلس عالم از حضور در هزار تشییع جنازه و هزار عبادت بیمار، بهتر است». همچنین ایشان اشاره می‌کنند که علم‌آموزی و علاقه به یادگیری، سبب قدرت گرفتن جامعه اسلامی است و به همین دلیل است که این مهم به عنوان فریضه در دین اسلام شناخته می‌شود (جوادی آملی، ۱۳۹۱: ۳۷). در اسلام، تأکید ویژه‌ای بر جایگاه عالمان شده است؛ به طوری که در حدیثی از نبی اکرم (ص) می‌خوانیم که یک عالم در نزد خدا از هزار شهید بالاتر است؛ چرا که پیروی عالمان از پیامبران است و پیروی شهیدان از عالمان. در همین کتاب اشاره شده

است که علم و عالم مورد نظر اسلام تنها دین، فقه و علمای دین و فقها نیستند؛ بلکه هر علمی که بتواند برای جامعه، سودمند باشد و موجب پیشرفت و اعتلای جامعه و مردم و مشکلاتشان باشد مورد تأکید است (همان: ۳۴۷).

خانواده: در اسلام و همچنین در اندیشه‌های ایران باستان، خانواده، جایگاه بسیار والایی دارد. خانواده، نخستین مسئول صلاح و فساد جامعه است از آنجایی که بنیان‌های فکری کودک در خانواده شکل می‌گیرد و والدین کودک هستند که او را برای اجتماع صالح یا فاسد می‌پروراند، بنابراین می‌توان خانواده را نخستین مؤسسه‌ای دانست که فرد را به زندگی اجتماعی می‌کشانند و به‌طور معمول تمایلات و اندیشه‌های دینی، سیاسی، عقیدتی، اجتماعی و ایده آل‌ها از آن جا منشا می‌گیرند. خانواده می‌تواند مسئول معایب و مفسد بی‌شمار اجتماعی باشد و کمبودهای تربیتی و اخلاقی که در اثر بی‌مایگی والدین صورت می‌گیرد، علت این معایب است (قائمی، ۱۳۷۰: ۴۲). قرآن و روایات برای خانواده اهمیت ویژه‌ای قائل شده است و احکام و آداب فراوانی برای رشد و بالندگی آن مقرر کرده‌اند که افزون بر رعایت آن‌ها برای رفاه و آسایش و رشد و تعالی خانواده، باید از خدای سبحان نیز نجات و آسایش خانواده را خواست (جوادی آملی، ۱۳۹۱: ۲۳۳).

یکی از معیارهای مهم برای تشخیص خانواده سالم از ناسالم، مسئولیت‌پذیری و تعهد افراد و اعضای آن خانواده به یکدیگر به ویژه زن و شوهر است. ابراهیم امینی در کتاب *آیین همسرداری*، اشاره می‌کند که زن و مرد باید توجه داشته باشند که بعد از ازدواج، شیوهٔ مجرد را دنبال نکنند. پیش از ازدواج، زن و مرد وابسته بودند و در ادارهٔ زندگی، تعهد و مسئولیتی نداشتند. پدر، هزینهٔ خانواده را تأمین می‌کرد. مادر، خانه را اداره می‌نمود. اما بعد از ازدواج، زن و مرد باید بکوشند که مسئولیت‌های زندگی خود را بر دوش بکشند. زن به نحوی و مرد به نحوی دیگر (امینی، ۱۳۸۸: ۲۲). از جمله معیارهای دیگری که در اسلام و همچنین در ایران باستان بر آن تأکید بسیار شده، پاکدامنی زوجین است. پیامبر فرمود: جفت و پاکدامنی در نظام خانواده نقشی اساسی ایفا می‌کند. چه بسا کمبود آن موجب فروپاشی زندگی شود و همچنین فرمود: جز با فرد پاکدامن ازدواج مکن (رضایی و نراقی، ۱۳۸۹: ۱۰۳).

یکی از عوامل دیگر در تقویت و استحکام خانواده، اصل احترام است. نوع رفتار اعضای خانواده نسبت به یکدیگر، نشان‌دهندهٔ میزان سلامت آن خانواده است. هر انسانی به شخصیت خویش، علاقه‌مند است و خود را دوست دارد. این، یک نیاز فطری است که انسان بخواهد دیگران به شخصیت او احترام بگذارند. انسان هر کس را که شخصیت او را محترم بشمارد، دوست دارد و از توهین‌کنندگان به خود، متنفر است. عدم رعایت این اصل در خانواده‌ها، موجب شکل‌گیری اختلافات زیادی در بین آن‌ها می‌گردد (امینی، ۱۳۸۸: ۳۹-۴۴). تندخویی در خانه، دشنام دادن و با الفاظ زشت یکدیگر را خطاب کردن، موجب از بین رفتن احترام و فضای آرام و سالم خانواده می‌گردد. بر این اساس، دو مقولهٔ مهم زیر به عنوان شاخص سنجش در فصول آینده در این حوزه در نظر گرفته می‌شوند:

الف) مسئولیت‌پذیری و تعهد اعضای خانواده نسبت به یکدیگر.

ب) خوش خلقی و احترام میان اعضای خانواده و دوری از بدخلقی.

حوزهٔ اقتصادی: یکی از عوامل مهم در بررسی سبک زندگی و انواع آن، عوامل اقتصادی و به‌طور کلی، فرهنگ اقتصادی است. در سبک‌های زندگی مختلف، نوع معیشت و فرهنگ اقتصادی مردم، متفاوت است. برای مثال در سبک زندگی مبتنی بر تفکر لیبرالیسم، یک نوع فرهنگ و اقتصاد جریان دارد؛ بعد از سبک زندگی مبتنی بر تفکرات سوسیالیسم، نوعی دیگر که بررسی این دو در مجال این بحث نمی‌گنجد. در فرهنگ ایرانی اسلامی به تناسب تفکرات، اعتقادات و پیشینهٔ ملی، نوعی از سبک معیشت و اقتصاد وجود دارد که خود، دارای اصولی است.

همچنان که بیان شد در اسلام، مبنای همه چیز بر اساس توحید است. در امور اقتصادی جامعه نیز این مهم، پایه و اساس شکل‌دهی نوع اقتصاد و معیشت مردم محسوب می‌گردد. از جمله اصولی که در این رابطه در اسلام بیان گشته، به شرح زیر است:

ایمان به قَدَرِ الهی که منظور از آن، این است که خداوند برای هر کس در امور زندگی و معیشت، یک اندازه قرار داده است. خداوند در آیه ۲۱ سوره حَجَر می‌فرماید که هر چه هست، هزینه‌های آن، نزد ماست و ما، آن را به جز به اندازه معین نازل نمی‌کنیم. اعتقاد به رازق بودن خداوند که در لغت به معنی «بخشش مداوم» است. این بخشش می‌تواند مادی باشد یا معنوی. بنابراین، هر نوع نصیبی که خداوند برای بندگان نازل می‌کند، از جمله مواد غذایی، پوشاک، مسکن، علم، عقل، ایمان، اخلاص از این زمره است. در قرآن کریم جز آن که روزی آن برخواست و قرارگاه اصلی و جایگاه موقت و محل انتقال آن را می‌داند، همه در کتاب روشن است. البته برای تأکید باید گفت که روزی، حرکت ثابت و معین است؛ اما در عین حال مشروط به تلاش و کوشش می‌باشد که اگر این شرط حاصل نشود، مشروط نیز حاصل نخواهد شد. برای مثال وقتی می‌گوییم که هر کس أجل معینی دارد، مسلماً مفهوم این حرف آن نیست که اگر انسان حتی دست به انتحار بزند تا أجل معین زنده می‌ماند، بلکه مفهومش، این است که انسان، طبق تقدیر الهی باید تا مدت معینی زندگی کند، اما مشروط به این که مثلاً اصول معینی را نیز رعایت بکند تا از خطر مرگ زودرس در امان بماند. بنابراین این که گفته می‌شود روزی هر کس معین و در پیشگاه خداوند، مشخص است، بدان معنی نیست که با نشستن و کاری انجام ندادن، این روزی به دست خواهد آمد، بلکه به عکس به این معنی است که انسان باید در صد کسب آن روزی معین تلاش و کوشش نمایند (شریفی، ۱۳۹۰: ۱۹۷-۱۹۸).

مورد دیگری که در رابطه بدان تأکید بسیار می‌شود، دوری از اسراف و تبذیر است. اسراف در لغت به معنای «زیاده روی کردن» است. تبذیر نیز در لغت به معنای «پراکنده کردن بذر» است و در واقع برای کسی به کار می‌رود که مالش را بیهوده و در جای نامناسب ضایع می‌کند. فرق میان اسراف و تبذیر، این است که اسراف تنها یک واژه اقتصادی و منحصر به امور مالی نیست و می‌تواند بیانگر وضعیت نامناسب و غیر معتدل اخلاقی و فرهنگی نیز باشد، اما مصداق واژه تبذیر، تنها در امور اقتصادی است و در غیر آن، کاربردی ندارد (همان: ۲۰۲). در اسلام، اسراف، امر حرام محسوب می‌گردد و تلف نمودن مال و ثروت، کاری ناپسند است. در ذیل این بحث می‌توان تجمل را نیز افزود چراکه یکی از نمودهای اسراف، تجمل است. خواه در پوشاک و لباس خواه در خوراک و تغذیه و خواه در وسایل خانه و مسکن.

از جمله مسائل مهم دیگر در این رابطه، مسئله حرص و طمع است. در کتاب *مِعراج السعاده*، اثر ملا احمد نراقی که یکی از کتاب‌های مرجع در زمینه اخلاق اسلامی است، می‌خوانیم: حرص از رذایل متعلق به قُوّه شهوانی است و آن، صفتی است که نفس آدمی را وا می‌دارد بر جمع نمودن زاید از آنچه احتیاج به آن دارد و این صفت، یکی از شَعَبِ خُبُدنیا و از جمله صفات مهلکه و اخلاق مُضِلّه است. این صفت، بیابانی است کران ناپیدا که از هر طرف روی، به جایی نرسی. امام باقر (ع) می‌فرماید: حریص بر دنیا همچون کرم ابریشم است؛ هر چه بیشتر به دور خود می‌پیچد، راه خلاص او، دورتر می‌شود تا از غصّه بمیرد» (نراقی، ۱۳۸۵، ۳۸۷ - ۳۸۸). گفتنی است که حرص ورزیدن در تحصیل نیکی‌ها، امری پسندیده است و بر همین اساس روایاتی متعدّد، حرص ورزیدن برای کسب علم، جهاد و... را امری پسندیده می‌شمارد. براساس مطالب ذکر شده می‌توان در حوزه اقتصادی، ابعاد گوناگونی را متصوّر شد؛ اما برای وضوح و سهولت بررسی دو ویژگی مهم:

الف) دوری از تجمل در خوراک، پوشاک و مسکن.

ب) تلاش و کوشش برای کسب روزی حلال و دوری از تنبلی و رَخوت، به عنوان معیار بررسی قرار خواهند گرفت.

روابط اجتماعی: یکی از مسائل مهم در تمام ادیان به ویژه دین اسلام توجه به مسأله ارتباط و تعامل بین انسان‌هاست. از منظر دین اسلام، اهمیت معاشرت و روابط اجتماعی در آن است که بسیاری از فضایل یا رذایل اخلاقی در ظرف معاشرت خود را نشان می‌دهند. فضایی مانند خوش خلقی، عدالت، انصاف، احسان، ایثار، انفاق، صدقه، تواضع، امانت، صداقت و ... در زمینه زندگی اجتماعی و معاشرت با دیگران ظهور و نمود پیدا می‌کنند. همچنین رذایلی مانند ظالم‌کشی، خودخواهی، بی‌حیایی، بی‌بندوباری، رشوه، خیانت، دروغ، حسادت و امثال آن نیز در ظرف اجتماع و ارتباط

با دیگران است که خود را نشان می‌دهند. تعلیم و تعلم با آن جایگاه ارزشی والا در اسلام بدون زندگی اجتماعی و معاشرت با دیگران امکان تحقق ندارد. آشنایی با تجارب دیگران و بهره‌مندی از آن از جمله اموری است که به جز با ارتباط با دیگران به دست نمی‌آید؛ بنابراین در اسلام، ارتباط با انسان‌های دیگر از بهترین ابزارهای تهذیب نَفْس و خودسازی است. به عکس تفکر اشتباهی که در جامعه رسوخ پیدا کرده است مبنی بر این که تهذیب نَفْس، فقط در کنج غزلت، امکان‌پذیر است. (شریفی، ۱۳۸۸: ۱۱۶-۱۱۷).

اسلام در بخش‌های مختلف ارتباط اجتماعی، تأکیدی مهم و ارزشمند و رهنمودهای عملی دارد که به‌طور کلی چارچوب و اصول نحوه رفتار را بیان می‌دارد و بیان همگی آن‌ها در حوصله این بحث نمی‌گنجد. در این بخش، نگارندگان، رهنمودها و تأکیدی را بیان می‌دارند که بتواند معیاری برای بررسی بخش‌های از رمان‌ها قرار بگیرد. از جمله مهم‌ترین آموزه‌ها که بیشترین تأکید از ابتدای بعثت بر آن بوده است، «حُسن خلق و روحیه تکریم و احترام» در میان افراد جامعه از سوی فرد است. هر فرد در جامعه باید بر طبق موازین اخلاقی درست با دیگر هم‌نوعان خود رفتار نماید که این مهم، سبب ایجاد فضایی سالم در جامعه می‌گردد. از مهم‌ترین احادیثی که دال بر تأکید دین اسلام بر «خوش‌خُلُق» است، این حدیث گران‌قدر از پیامبر اکرم (ص) است که «همانا برانگیخته شدم تا اخلاق نیکو را کامل کنم.» امام علی (ع) نیز در این رابطه می‌فرماید: «کامل‌ترین شما از جهت ایمان، خوش‌اخلاق‌ترین شماست.» و امام صادق (ع) می‌فرماید: «خوش‌خُلُق، بخشی از دینداری است و روزی را زیاد می‌کند.» همچنین روایت دیگری از امام صادق (ع) است که می‌فرماید: «ورقه بن نوفل، هرگاه بر خدیجه، دختر خویلد وارد می‌شد، به وی چنین سفارش می‌کرد: بدان که جوان و خوش‌اخلاق، کلید خوبی‌ها و قفل بدی‌هاست و جوان بد‌اخلاق، قفل خوبی‌ها و کلید بدی‌هاست (ری‌شهری، ۱۳۸۴: ۱۴۴-۱۴۵).

در کتاب *معراج السعاده*، اثر ملا احمد نراقی در میحث صفت دوازدهم می‌خوانیم: «این صفت، نزدیک به غلظت و بدخویی است و ظاهر آن است که غلظت و درشتی از ثمرات کج‌خُلُق باشد. همچنان که انقباض روی و دل‌تنگی و بدکلامی نیز از آثار آن است. این صفت از نتایج قوه غضبیه است و این از جمله صفاتی است که آدمی را از خالق و خلق، دور می‌کند از نظر مردم می‌افکند و طبع‌ها را از او متنفر می‌کند و هر کج‌خُلُق اغلب مسخره مردمان و مَصْحَکَة ایشان می‌شود، و لحظه‌ای از حزن و اَلَم و اندوه و غم، خالی نیست. از این جهت حضرت امام جعفر صادق - عَلَیْهِ السَّلَام - فرمودند که «هرکه، بدخلق است، خود را معذب دارد.»؛ و بسیار می‌شود که به واسطه کج‌خُلُق، ضررهای عظیم به آدمی می‌رسد و از نفع‌های بزرگ محروم می‌شود و عاقبت هم آدمی را به عذاب اُخْرَوِی می‌افکند. مَرَوِی است که روزی به حضرت رسول - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ - عرض کردند که «فلان زن، روزها روزه می‌گیرد و شب‌ها را به عبادت به پای می‌دارد؛ ولیکن بدخلق است و از کج‌خُلُق به همسایگان خود آزار می‌رساند.» آن حضرت فرمودند: «هیچ خیری در او نیست و از اهل جهنم است.» ... بعضی از بزرگان نیز گفته‌اند: «اگر مصاحبت و هم‌نشینی کنم با فاسقِ فاجرِ خوش‌خلق، دوست‌تر دارم که با عابدِ بدخُلُق بنشینم» (نراقی، ۱۳۸۵: ۲۴۹-۲۵۰).

از دیگر تأکیدات دین اسلام و رهنمودها و احکام آن که می‌توان آن را ذیل روابط اجتماعی دسته‌بندی کرد، روابط میان دو جنس زن و مرد در جامعه است. نوغانی در مقاله‌ای با عنوان «گرایش به جنس مخالف» اشاره می‌کند که دو جنس زن و مرد به خودی خود برای یکدیگر به عنوان مُحرِّک عمل می‌کنند و موجب جذب یکدیگر می‌گردند. این عاملیت تحریک، مسئله‌ای است که باید علّت آن را در فطرت و ذات خلقت آدمی جستجو کرد. این ارتباط و جذب اگر به صورت کنترل‌شده هدایت نگردد، در اغلب موارد منجر به ایجاد ارتباطات عمیق به صورت‌های گوناگون می‌شود. وابستگی عاطفی و لذّت جنسی از جمله اشکال گوناگون این روابط هستند. حال اگر این رابطه بر اساس شناخت نادرست شکل گرفته باشد، منجر به ایجاد خسارات روانی عمیق بر دو سوی رابطه می‌گردد (نوغانی و محمدی، ۱۳۹۵: ۱۷۴-۱۷۶). به همین دلیل در اسلام توصیه شده است که پیش از تصمیم قطعی برای پیوند ازدواج میان دختران و پسران، بهتر آن است که روابط میان این دو جنس در قالب چهاچوب‌هایی قرار بگیرد تا در صورت عدم تفاهم منجر به

ایجاد این گونه خسارات و فشارهای روانی نشود. بر این اساس در حیطة روابط اجتماعی در رمان‌های مورد نظر دو مورد بررسی می‌گردد:

- (الف) تأکید به حُسن خُلق و تکریم و احترام و دَمَّ بَدخُلُقی در جامعه (تعامل درست اعضای جامعه).
 (ب) عدم ترویج روابط باز غیرمشروع از نظر دین و فرهنگ عمومی جامعه.

رمان اینترنتی: علیرغم جستجوی فراوان در رابطه با رمان اینترنتی، هیچ گونه بررسی، پژوهش و تحقیقی در این رابطه نیافتیم. علت این امر را می‌توان تازگی موضوع مورد بحث و یا سطح پایین ارزش ادبی این گونه از رمان‌ها دانست. این مسئله در رابطه با رمان‌های عامه‌پسند و بازاری چاپ‌شده نیز صدق می‌کند. در ایران، پژوهشی دقیق و ارزشمند درباره این رمان‌ها انجام نگرفته است و نه تنها این مهم در پژوهش‌ها و تحقیقات جدی همچون نقد ادبی و جامعه‌شناسی مورد توجه قرار نگرفته است؛ بلکه در بسیاری از موارد به دلیل ارزش پایین ادبی این گونه رمان‌ها به گونه‌ای افراطی از مطالعات ادبی در رابطه با آن‌ها خودداری می‌شود (کیان‌پور و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۳۶). مفروض نگارندگان بر آن است که با توجه به استقبال نوجوانان و جوانان از این گونه رمان‌ها، این مسئله می‌تواند زمینه مهمی برای بررسی و پژوهش باشد.

اگر بخواهیم تعریفی از این گونه رمان‌ها به دست دهیم، باید بگوییم که رمان‌های اینترنتی، رمان‌هایی هستند که به صورت نسخه الکترونیکی و اغلب در سطح نازل فنی نوشته می‌شوند و در سایت‌های مشخصی ارائه می‌گردند. این رمان‌ها همان ویژگی‌های رمان‌های بازاری و عامه‌پسند را دارند، با این تفاوت که تنها در قالب الکترونیکی ارائه شده و کیفیت ساختار و محتوای آن‌ها از رمان‌های چاپ‌شده به مراتب پایین‌تر است. نویسندگان این رمان‌ها، اغلب خود را با هویت و نامی غیر از نام اصلی خویش معرفی می‌کنند و هیچ محدودیت سنی، علمی و تخصصی برای نوشتن این گونه رمان وجود ندارد. این رمان‌ها اغلب در انجمن‌های متشکل در سایت‌های مخصوص رمان‌های اینترنتی به صورت تدریجی و یا یک‌باره تاپ و منتشر می‌گردند و خوانندگان می‌توانند این آن‌ها را در قالب فایل‌های الکترونیکی به صورت رایگان و بدون هزینه و با حجم بسیار پایین بارگیری کنند. کیفیت پایین ساختار این رمان‌ها را می‌توان ناشی از فقدان محدودیت‌های سنی و تخصصی برای نویسندگان دانست. برای ثبت نام و ارائه این رمان‌ها در سایت‌های مورد نظر، هیچ گونه محدودیت سنی وجود ندارد. همچنین هیچ سابقه ادبی یا رزومه تخصصی از نویسندگان درخواست نمی‌شود و پس از اتمام رمان‌ها، نظارتی برای ویرایش یا نقد صورت نمی‌گیرد. چرا که ناشر (سایت‌ها) قرار نیست که همانند ناشران در دنیای واقعی، هزینه‌ای برای چاپ و نشر این گونه رمان‌ها بپردازند.

درباره دلایل استقبال نوجوانان از این رمان‌ها، می‌توان عوامل مختلفی را دخیل دانست. در ابتدای این دلایل باید به همان اشتیاق فطری بشر به خوانش یا آفریدن داستان اشاره کرد. انسان‌ها در همان سنین کودکی، اشتیاق ذاتی خویش را به قصه و داستان نشان می‌دهند. جمال میرصادقی در کتاب ادبیات داستانی می‌گوید: «قصه و داستان از همان دوران کودکی، کشش و جاذبه‌اش را بر ما اعمال کرد. خیال ما را برانگیخت و موجب انبساط خاطرمان شد. از این نظر، قصه‌ها و داستان‌ها، تأثیر عظیمی در ساخت روند زندگی ما داشته‌اند، از همان ابتدا عادت به داستان خواندن را در ما به وجود آوردند و تخیل ما را نیرو و گسترش دادند» (میرصادقی، ۱۳۹۴: ۳۹).

از طرف دیگر، موضوع این گونه داستان‌ها، متناسب با نیازها و علایق دوران نوجوانی است. احوال و شرایط خاص دوره جوانی و توجه به جنس مخالف، باعث کشش و علاقه جوانان و نوجوانان به خواندن و شنیدن درباره این نوع مطالب می‌گردد. علت دیگر برای اقبال به این رمان‌ها، نثر روان و بدون تکلف آن‌هاست. استفاده نویسندگان از زبان محاوره برای روایت، موجب می‌گردد تا خوانندگان به راحتی و بدون وقفه، به خواندن سطور ادامه دهند و به راحتی و بدون نیاز به تفکر، معنای آن را دریابند. حال این که شاید این احساس روانی را در خواندن رمان‌های چاپ‌شده نیابند. عامل دیگری که در اینجا می‌توان به آن اشاره کرد، رایگان بودن این رمان‌هاست. خواننده بدون هیچ هزینه و زحمت،

رمانی را پیش روی خود می‌یابد. علاقه به داستان و روایتی عاشقانه در سنین جوانی و رایگان بودن این داستان‌ها و رمان‌ها که روز به روز بر تعدادشان افزوده می‌شود، موجب شده است تا میزان بازدید از این رمان‌ها و بارگیری آن‌ها به شدت روز به روز افزایش یابد.

معرفی رمان دلواپس توام: در اولین مورد از بررسی نمونه‌ها به معرفی رمان *دلواپس توام* می‌پردازیم. نویسنده این رمان با نام «وانیا. ب» در سال ۱۳۹۳ اقدام به انتشار کتاب در نسخه‌های الکترونیکی کرده است. نسخه مورد بررسی در قالب پی دی اف، در ۴۱۲ صفحه است و ممکن است نسخه‌های دیگری از این کتاب با تعداد صفحات متفاوت در فضای وب وجود داشته باشد. ارجاعاتی که در فصل بعد به این رمان داده خواهد شد، بر طبق نسخه در دسترس نویسنده خواهد بود. نویسنده این رمان، اثر را با زبان محاوره به قلم آورده و لحن نویسنده در رمان طنز بوده است. زاویه دید داستان نیز اول شخص است و در واقع داستان از زبان دختری به نام «طناز» روایت می‌گردد. برای تأیید این مطلب قسمتی از رمان را می‌خوانیم: «بعد از مدتی تقریباً طولانی اجازه دادند که بریم تو واحد. یه زنگ به ملوک زدم و اطلاع دادم. بعد کلی جیغ و داد و مَخ من رو خوردن، گفت داره میاد. من هم ترجیح دادم زودتر جمع کنیم بریم تا نیومد!» (وانیا، ۱۳۹۳: ۳۱).

مختصری از طرح و موضوع رمان: *دلواپس توام*، برشی از زندگی دختری جوان، سرزنده و شوخ طبع به نام «طناز» است که به دلایلی مجبور به سکونت در خانه خواهرش به همراه خانواده همسر خواهرش می‌گردد. پس از مدتی این فرد، متوجه مشکل افسردگی یکی از برادران دامادش به نام «سیاوش» می‌گردد و سعی می‌کند به رفع مشکل روحی‌اش کمک نماید. در ابتدا با مقاومت و پرخاش از سمت وی مواجه می‌گردد؛ اما با گذشت زمان، ارتباطی عاشقانه میان این دو به وجود می‌آید که در نهایت منجر به تغییر روحیه سیاوش، درمان افسردگی و آرامش وی می‌گردد.

بررسی و تحلیل داده‌ها

برای بررسی و تحلیل محتوای رمان در ابتدا به مقوله خداآواری و توجه به معنویات می‌پردازیم:

خداآواری و توجه به معنویات: در رمان *دلواپس توام*، هیچ گونه اشاره‌ای به این موضوع، یعنی باور به خداوند یگانه و واحد و یا توجه به معنویات نشده است. تنها در جمله آخرین کتاب که آن هم با طنز بیان شده است، شاید اشاره‌ای حداقلی از این موضوع بیابیم. جمله «خدا پشت و پناهم باشه.»؛ بیش از این جمله، هیچ گونه اشاره‌ای در این رابطه یافت نشد. در مورد عمل به دستورهای دینی نیز هیچ موردی در رمان نیافتیم. در جایی از رمان نیز شخصیت اصلی (طناز) خود اشاره می‌کند که وی و خانواده‌اش، مقید به مذهب نبوده‌اند: «من و الهه از بچگی تو خانواده‌ای بزرگ شدیم که تو قید و بند هیچی نبودن. نه حجاب، نه روابط دوستانه... این که بگم مذهبی‌ام، نه... اصلاً!» (همان: ۴۷).

علم‌آموزی: در بخش‌های بسیاری از رمان *دلواپس توام* به مسئله علم‌آموزی پرداخته شده است. شخصیت اصلی رمان مورد بررسی، طناز، شخصیتی پرنرزی، شاد، شوخ و خونگرم است. وی در نوجوانی، پدر و مادر خود را از دست داد و با خواهر بزرگتر خود زندگی می‌کند. با وجود این شرایط و خصایص در چند جای رمان به مسئله درس خواندن و تلاش در این حوزه در رابطه با این شخصیت از داستان اشاره گشته است:

- «الهه هی چوقت نداشت درس رو ول کنم. حتی به زور شهریه‌ام رو جور می‌کرد. منم برای جبران حسابی درس می‌خوندم» (همان: ۱۰).

- «محدثه ممانعت کرد تو اومدن به دفتر اما من رفتم پیش نایب رئیس و کلی شکایت کردم. سال آخری بودم و رتبه برتر. برای همین خیلی تحویل گرفت» (همان: ۲۳).

در جایی از رمان نیز اشاره شده که شخصیت اصلی مرد داستان یعنی سیاوش، به دلیل افسردگی شدید، مدت‌ها از درس فاصله گرفته و برادرش به این مسئله به چشم کمکی برای بیرون کشیدن وی از این منجلاب اندیشده و سعی کرده است او را دوباره به این حوزه بازگرداند:

- «آقا بعد از کلی دوندگی و پارتی‌بازی تونست سیاوش رو به سمت درس خوندن بکشه. ماشالا هوششون خوب بود ولی درس نمی‌تونست بخونه» (همان: ۲۴۵).

شخصیت مکمل دیگر داستان، «سیامک» نیز در رشته پزشکی درس می‌خواند و اهمیت بسیاری برای این مسئله قائل است:

- «سیامک، پشت میز نشسته بود و درس می‌خواند» (همان: ۲۹۰).

خانواده

در حوزه مباحث خانواده به دو مورد زیر می‌پردازیم:

مسئولیت‌پذیری و تعهد: در اولین مورد از این بحث به مسئولیت‌پذیری و وفای به عهد در میان زن و شوهر می‌پردازیم. در این حوزه می‌توان به مهم‌ترین اتفاقی که درباره خانواده شخصیت اصلی مرد داستان یعنی سیاوش، اشاره کرد، خیانت مادر خانواده است که منجر به خودکشی پدر می‌شود و پس از آن مادر در قبال فرزندان خود نیز مسئولیت خویش را رها می‌کند و از کشور خارج می‌شود. این مسئله، موجب افسردگی شدید شخصیت اصلی داستان یعنی سیاوش، در دوره در کودکی گردیده است. این افسردگی با بزرگ شدن وی ادامه می‌یابد و تأثیر بسیار بدی بر روابط اجتماعی و همچنین نگاهش به زندگی مشترک می‌گذارد. داستان به خوبی توانسته است نتایج زیان‌بار عدم مسئولیت‌پذیری در خانواده را به نمایش بگذارد:

شرح ماجرا از زبان خدمتکار خانواده:

- «سیاوش، تو بدترین وضع ممکن، مادرشو می‌بینه... آقا که نمی‌تونسته این ننگ رو تحمل کنه، بعد از کلی کتک‌کاری با کتابون خانم به صورت هیستریک اون خودنویس طلاکوب رو که سر تیزی هم داشته، فرو می‌کنه تو قلبش. خانم از ترس بیرون میره و فقط سیاوش می‌مونه و جسد نیمه‌جون پدرش... سیاوش از اون روز لال شد. نه غذا می‌خورد نه حرف می‌زد. حتی گریه هم نمی‌کرد... بعد از اون روز، دیگه سیاوش، سیاوش نشد. از همه دور شد، ساکت شد، بد اخلاق شد...» (همان: ۲۴۵).

در خصوص زوج‌های دیگر در داستان، موردی مبنی بر عدم وفاداری و عدم مسئولیت‌پذیری یافت نشد. روابط اعضای خانواده همراه با صمیمیت و مسئولیت‌پذیری توصیف شده است.

- «همین که سیامک، ناراحتی قلبی داشت، احساس مسئولیت به آدم می‌داد تا نذاری کسی ناراحتش کنه. یا سیاوش با اون خاطره بد بچگی‌ش هرچقدر هم که اخلاقش زنده بود، نمی‌شد بهش خرده بگیري. یا حتی رامین که مجبور برادرش رو بدون مادرشون سامون بده... ازشون مراقبت کنه... کار سختی بود.» (همان: ۱۳۲).

روابط احترام‌آمیز میان اعضای خانواده: در مورد دوم از این مقوله به رفتار احترام‌آمیز و صمیمیت میان اعضای خانواده می‌پردازیم. در این مورد نیز روابط توصیف‌شده، منطقی و احترام‌آمیز است. تنها یک مورد این مسئله مشاهده نشد که خود نقد نویسنده به این گونه رفتارها محسوب می‌شود. پس مرگ والدین شخصیت اصلی (طنناز) و خواهرش، بستگان در عوض حمایت، رفتارهای ناشایستی را به جهت تصاحب مال و اندوخته‌های پدر فوت‌شده‌شان، انجام می‌دهند و موجب دل‌شکستگی و دلزدگی آن‌ها از بستگان می‌شوند:

- «آبرومون رو بردن. عموم معتقد بود به خاطر حرمت سکوت کرده والا کلی از بابا طلب داره. دایی هام می گفتن خونه به اسم خواهرشون بوده و اون ها هم ارث می برن... الهه هم با همه کنتاک کرد. با کمک وکیل همه رو به فروش رسوند، سهم الارث مدعی ها رو هم داد و فقط یک کلمه گفت: مال یتیم خوردن نداره!» (همان: ۹).
- با این وجود پس از مرگ عمویشان می بینیم که خواهر بزرگ تر (الهه) به بخشش و گذشت از وی دعوت می نماید:
- «الهه گفت: نگار کلی خواهش کرد که باباشو حلال کنم. گفت: برای سومش بیایم. گفتیم: دیگه چی؟ یادت رفته همین مرد به جای حفاظت از برادرزاده های عزیزش، به جای این که جلوی عالم و آدم برامون سینه سپر کنه و از ناموسش مراقبت کنه، چیکار کرد؟ یادت رفته اون شب زد تو صورتت و گفت یا پلش رو می دی یا پولت می کنه؟ الهه گفت: طناز! این موضوع برای چند سال پیشه. آدم ها اشتباه می کنن. تازه اون بیچاره که الان دستش از دنیا کوتاها. نزن این حرف هارو. مامان یادمون نداده کینه ای باشیم» (همان: ۲۷۰). این مسئله خود رابطه سالم و احترام آمیز را تشویق می کند و به توهین و رفتارهای منفعت طلبانه نقد وارد می نماید. در قسمتی دیگر از رمان نیز شاهد روابط صمیمی میان خانواده تازه شکل گرفته هستیم:
- «رامین با همون ابهت و مردونگی خوشحالیش رو نشون می داد و رفتارهای محبت آمیزش با الهه من رو شرمنده می کرد» (همان: ۵۰).

حوزه اقتصادی

در این حوزه به دو مقوله زیر می پردازیم:

- دوری از تجمل:** در مورد اول از این مقوله به مسئله تجمل می پردازیم. رمان حاضر، داستان دو خانواده است. خانواده اول دو خواهر یتیم اند، اما با وضع مالی متوسط و زندگی شان با ارثیه پدری و درآمد خواهر اول خوب است. خانواده دوم، خانواده سه پسر، که پسر بزرگ تر، همسر خواهر بزرگ تر خانواده قبلی است. وضعیت مالی این خانواده، بسیار عالی است. توصیف های موجود در این داستان، توصیف از دارایی ها به تناسب موقعیت بوده است. آپارتمان بزرگ، ماشین شاسی بلند و ... اما تعریف از تجمل (به رخ کشیدن سرمایه) خود چیزی دیگر است.
- توصیف های موجود در این رابطه در داستان:
- «من و محدثه، سوار ماشین مدل بالای سیامک شدیم!» (همان: ۲۰).
- «حیات بزرگ خونه شون رو با اون همه دار و درخت فقط می شد با لفظ باغ توصیف کرد» (همان: ۶۹).
- «این خونه درندشت کجا و اون واحد نقلی کجا» (همان: ۹۵).
- «توی جمع بقیه بیشتر با لباس های مارک شون به چشم میومدن» (همان: ۳۱۰).
- تصور می شود این توصیف ها، توصیف هایی از دارایی به دور از افراط بوده است، چه این که داشتن و استفاده از سرمایه به خودی خود تجمل محسوب نمی شود؛ بلکه شکل افراطی مصرف، نشانگر زندگی اشرافی و تجمل است که در رمان حاضر این موارد به چشم نمی خورد.

- تلاش برای کسب درآمد حلال:** در رابطه با مورد دوم از این مقوله به مسئله تلاش و کوشش در جهت کسب روزی حلال و عدم تنبلی و رخوت در این زمینه می پردازیم.
- در رمان *دلواپس توام* در این مورد، نمونه خواهر شخصیت اصلی را یافتیم. با وجود مرگ والدین و سختی زندگی، این شخصیت، الهه به تلاش برای کسب مهارت و درآمد از راه درست می پردازد:
- «زندگی توی تهران به خودی خود سخت بود. چه برسه به این که دوتا دختر تنها باشی. منتها الهه برای خودش مردی شد. از طریق یکی از دوست هاش سر از مزون معروفی درآورد... تو مزون از خورده دوزی شروع کرد و حالا هم

واسه خودش طراحی شده اونجا... با پول سهم الارث دو تامون و تلاش های بی وقفه الهه از اون خونه اجاره ای کلنگی در اومدیم و خونه دو خوابه تو مرکز شهر خریدیم» (همان: ۹).

اکثر شخصیت ها با شغلی درخور و تلاش و انگیزه در این مورد معرفی می شوند:

- «رامین، مهندس یک شرکت خصوصی معتبر بود، چند جا رو اداره و می کرد و خونه و زندگی توپی هم داشت» (همان: ۱۰).

«شخصیت اصلی مرد (سیاوش) نیز با وجود افسردگی عمیق و حاد در حوزه خود تخصص پیدا کرده و علیرغم تصور اطرافیان مبنی بر بی حوصلگی و بیکاری در شرکت برادرش مشغول به کار است:

- «مگه تو درس هم می خونی سیاوش؟ یه نگاه طولانی بهم انداخت و گفت: می خوندم... فوق لیسانس نقشه کشی دارم/ نگفته بودی؟ گفتم حتماً از این الکی خوش ها باشی... رامین با لبخند گفت: این آقا یکی از بهترین نقشه کش های شرکت منه» (همان: ۳۱۷).

روابط اجتماعی

در این زمینه به دو مقوله زیر می پردازیم:

روابط احترام آمیز میان اعضای جامعه: مسأله مهم در این مقوله، مسأله تکریم و احترام میان افراد یک جامعه است. هر چقدر این گونه رفتارها در جامعه بیشتر باشد، جامعه سالم تر و افراد در آن به هنجارتر هستند. در رمان مورد بررسی در موارد مختلف سعی در تشویق به این مهم شده است که در زیر نمونه ای چند را ذکر می کنیم:

کمک اعضای خانه به خدمتکار و رفتار درست و محترمانه با او:

- «به خونه که رسیدم، الهه (صاحبخانه) داشت کمک سیما خانم (خدمتکار) می کرد... بلند گفتم: سلام بر آشپزهای خوشگل خودم! سیما ریز خندید و سلام داد» (همان: ۵۱).

توصیف شخصیت اول از خانواده همسر خواهرش:

- «خیلی به آدم، حس آرامش و اعتماد می دادند. انگار سال هاست که می شناسیمشون. سیامک، شوخ بود؛ اما پاش رو از گلیمش درازتر نمی کرد و عجیب با ادب بودن این داداش ها» (همان: ۵۰).

روابط نامحرمان: در خصوص ارتباط میان زنان و مردان نامحرم در رمان باید گفت که با مطالعه رمان موارد متعددی در عدم رعایت این مسئله یافت شد. از زبان شخصیت اصلی:

- «من و الهه از بچگی تو خونواده ای بزرگ شدیم که تو قید و بند هیچی نبودن. نه حجاب و نه روابط دوستانه. اکثراً هم با پسرهای فامیل بازی می کردیم» (همان: ۴۷).

در وصف شخصیت اصلی از زبان خودش:

- «درسته دختر راحتی بودم و تا الان کلی دوست پسر داشتم. دوست پسرهای یکی دو روزه...» (همان: ۱۸۷).

در موارد زیادی، ارتباط فیزیکی میان نامحرمان در رمان وجود داشته است. از جمله مثال زیر و موارد مشابه بسیار دیگر:

- «دستش رو جلو آورد و من هم باهاش دست دادم. باز لبخند زد. چه نیش شلی هم داشت...» (همان: ۶).

همچنین در موارد بسیاری شخصیت اصلی (طناز) با لحنی طنزگونه به نگاه به نامحرم یا به قول خود این شخصیت «هیزی» می پردازد. این مسئله در رمان به وفور یافت می شود و با جنبه طنز گرفتن توجیه می گردد.

- «حالا توی اون هیری بیری، چشم چشم می کردم بین آتش نشان ها. محدثه که کلافه شده بود، گفت: چه مرگه! گفتم: دارم دنبال خوشگلش می گردم» (همان: ۳۰).

- «پسرها باید نگران عقّتشون باشن با وجود امثال تو توی این جامعه. طنّاز: برو بابا حالا این پسرها اینقدر هیزی می‌کنن عیب نداره هیزی من عیب داره؟!» (همان: ۱۰۳).

نتیجه‌گیری

در بررسی رمان *دل‌وپس توام* به این نتیجه رسیدیم که مسأله «خداپاوری و توجه به معنویات» در رمان هیچ نمود و جایگاهی نداشته است، اما مسأله «علم‌آموزی» در رمان، مورد تأکید نویسنده قرار داشته است. در حوزه اقتصادی و در زیر مقوله تجمل، باید گفت که رمان در جهت تشویق به این مسئله نبوده است و در زیر مقوله دوم در داستان، تأیید تلاش و کوشش در جهت کسب روزی حلال و دوری از تنبلی و رخوت در این حوزه را یافتیم. در حوزه خانواده، رمان در پی تأیید و تشویق به مسئولیت‌پذیری و ذمّ عدم رعایت این مهم با نشان دادن نتایج زیان‌بار آن است و همچنین مسأله «احترام میان اعضای خانواده» نیز مورد تأکید رمان است. در حوزه ارتباطات اجتماعی در زیر مقوله اول، یعنی، مسأله رابطه همراه با احترام میان اعضای یک جامعه، محتوای رمان را همسو با معیارهای سبک زندگی اسلامی ایرانی یافتیم؛ اما در بحث روابط میان نامحرم باید گفت که این مهم در رمان رعایت نشده بود.

منابع

- ابراهیم‌پور، جمشید و رحیمی، سیدداریوش (۱۳۹۸). «مؤلفه‌ها و شاخص‌های سبک زندگی اسلامی»، فصل‌نامه تحقیقات جدید در علوم انسانی، سال سوم، شماره نوزدهم، بهار ۱۳۹۶، صص ۱۱۷ - ۱۴۸.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۹۱). *مفاتیح الحیات*، چاپ سی و سوم، قم: مرکز نشر اسرا.
- رحیمی کلشادی، محمد و گودرزی، غلامرضا و همکاران (۱۳۹۷). «نقش سبک زندگی اسلامی در شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی»، فصل‌نامه تحقیقات کاربردی علوم انسانی اسلامی، شماره ۶، پاییز ۱۳۹۷، صص ۸۹-۱۱۲.
- رضایی، جمال و نراقی، علی‌اصغر (۱۳۸۹). «بررسی الگوی خانواده سالم در سیره پیامبر اسلام (ص)»، فصل‌نامه مطالعات قرآنی فدک، سال اول، دوره ۱، شماره ۴، صص ۹۳-۱۲۴.
- ری‌شهری، محمد (۱۳۸۴). *حکمت‌نامه جوان*، قم: انتشارات دارالحدیث.
- زرگوشی، اعظم (۱۳۹۵). *مفهوم، شاخصه‌ها و مختصات سبک زندگی اسلامی - ایرانی*، دهمین کنگره پیشگامان پیشرفت.
- ساجدی، ابوالفضل و مشکی، مهدی (۱۳۸۸). *دین در نگاه نویسنده: مناسبات دین و عرفان، عقل، علم و مدرنیته*، چاپ اول، قم: نشر مؤسسه امام خمینی (ره).
- سرخده‌هی، فاطمه (۱۳۹۲). «راهکارها و چالش‌های تحقق سبک زندگی اسلامی به مثابه بستر تحقق اقتصاد مقاومتی»، همایش ملی نقش سبک زندگی در اقتصاد مقاومتی، دوره اول.
- شریفی، عنایت‌الله (۱۳۹۰). *اخلاق قرآنی*، چاپ قم: انتشارات هجرت.
- عالیخانی، بابک (۱۳۸۹). «توحید هند و ایرانی»، *دوفصل‌نامه پژوهش‌نامه عرفان*، سال دوم، شماره سوم، صص ۸۳ - ۱۰۵.
- فتحی، حبیب‌الله و جعفری، علی (۱۳۹۶). «رابطه مصرف رسانه‌ای با تغییر سبک زندگی»، فصل‌نامه مطالعات رسانه‌های نوین، سال سوم، شماره ۹، بهار ۱۳۹۶، صص ۲۲۱ - ۲۵۵.
- فتحی، سروش و مختارپور، مهدی (۱۳۹۳). «بررسی نقش و تأثیر رسانه‌های نوین تصویری در تغییر سبک زندگی»، *مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، سال ششم، شماره دوم، بهار ۱۳۹۳، صص ۱۰۱ - ۱۱۸.
- قائمی، علی (۱۳۷۰). *خانواده و تربیت کودک*، چاپ نهم، تهران: انتشارات امیری.

- کجیاف، محمدباقر و سجادیان، پریناز و همکاران (۱۳۹۰). «رابطه سبک زندگی اسلامی با شادکامی در رضایت از زندگی دانشجویان شهر اصفهان»، فصلنامه روان‌شناسی و دین، سال چهارم، شماره چهارم، زمستان ۱۳۹۰، صص ۶۱-۷۴.
- کیان‌پور، مسعود و نجفی، زهره و کاظمی، مینا (۱۳۹۲). «بررسی میزان و علل گرایش به رمان عامه‌پسند (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه اصفهان)». فصلنامه پژوهش ادبیات معاصر جهان، دوره ۱۷، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۱، صص ۱۴۵-۱۶۵.
- مجلسی، محمدباقر، (۱۳۱۵). بحار الانوار، قم: دارالکتب الاسلامیه.
- مطهری، مرتضی (۱۳۷۵). جهان‌بینی اسلامی (انسان و ایمان)، چاپ سی و هشتم، تهران: انتشارات صدرا.
- مطهری، مرتضی (۱۳۹۵). خدا در اندیشه انسان، چاپ چهارم، تهران: انتشارات صدرا.
- معرفت، محمدهادی (۱۳۸۶). «مبانی جامعه دینی از نگاه قرآن و سنت»، دومهنامه علمی، فرهنگی، سیاسی و اجتماعی اندیشه حوزه، سال یازدهم، شماره ششم، بهمن و اسفند ۱۳۸۶، صص ۵-۲۸.
- میرصادقی، جمال (۱۳۹۴). ادبیات داستانی، تهران: نشر سخن.
- نراقی، ملاحمد (۱۳۸۵). معراج‌السعاده، چاپ دوازدهم، قم: انتشارات هجرت.

